

XORIJIY INVESTITSIYALARNI DAVLAT IQTISODIYOTIDAGI AHAMAIYATI

Ibragimov G'anijon

“Innovatsion Menejment” kafedrasi Phd dotsenti.

Bo`riboyev Diyorbek

*Menejment (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) yo'nalishi 3-bosqich
talabasi Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti*

Annotatsiya: Bugungi iqtisodiy globallashuv jarayonida investitsion faoliyat har bir davlat iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega element hisoblanadi. Boisi mazkur faoliyat mamlakatda sanoat ishlab chiqarish darajasini kengaytirishga va rivojlantirishga, iqtisodiyotning barqaror hamda progressiv o'sishiga xizmat qiladi. Shu bois investitsion faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi har bir davlat o'zining bu boradagi aniq maqsadlarini ifodalovchi yo'l xaritasini ishlab chiqadi.

Annotation: In today's process of economic globalization, investment activity is an important element in the economy of every country. Consequently, these activities contribute to the expansion and development of the level of industrial production in the country, stable and progressive economic growth. In this regard, each country supporting investment activities develops a roadmap that expresses its specific goals in this area.

Kalit so'zlar: investitsiya, investitsion faoliyat, globallashuv, investitsion joziba, samadorlik, investor, davlatlararo bitimlar, innovatsion g'oya, xorijiy investitsiya

Kirish

Hozirgi kunda har qanday mamlakatni iqtisodiy-ijtimoiy rivojlantirishning asosi sifatida investitsiyalarga e'tibor qaratilmoqda.

Chunki jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, qaysi davlat iqtisodiyotiga ko'proq investitsiya jalb qilgan bo'lsa va qulay investitsion muhit yaratgan bo'lsa, o'sha davlat iqtisodiyotininng jadal o'sishiga erishmoqda.

O'zbekiston Respublikasida investitsiya xususida qonuniy hujjatlar 1991 yildan boshlab qabul qilindi va o'tgan vaqt ichida ular ancha takomillashtirildi. Investitsiya to'g'risida O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan qonunda ko'rsatilishicha, investitsiya bu iqtisodiy samara (foyda, daromad) olish yoki ijobiy ijtimoiy natijaga erishish uchun sarflanadigan pul mablag'lari, banklarga qo'yilgan omonatlar, paylar, qimmatli qog'ozlar (aktsiya, obligatsiyalar), texnologiyalar, mashinalar asbob-uskunalar, litsenziyalar va samara beradigan boshqa har qanday boyliklardir. Bu iqtisodiy ta'rif investitsiyaning bozor iqtisodiyoti sharoitida to'laligicha faoliyat ko'rsatishini aniq tasdiqlaydi. Jumladan, unda, birinchidan, investitsiyaning o'ziga va investitsiya faoliyatining ob'ektlariga keng ta'rif berilgan; ikkinchidan, investitsiyaning bevosita iqtisodiy va ijtimoiy samara olishga muqarrar bog'liqligi ta'kidlab o'tilgan.¹

Investitsiyalar – aynan aniq bir belgilangan davrda iste'mol qilinmagan va kelajakda aniq iste'mol qilinadigan iqtisodiyotdagi kapital qo'yilmalarning ko'payishini ta'minlashga ko'maklashuvchi yalpi ichki mahsulotning bir qismi hisoblanadi. Ishlab chiqarish nazariyasi va makroiqtisodiyotda esa investitsiyalar yangi kapitalni yaratish, shakllantirish hamda mavjudlarini ko'paytirish jarayoni hisoblanadi. Investitsiyaning iqtisodiy mohiyati – bu asosiy va aylanma kapitalni korxonani tashkil etish, rekonstruksiya yoki texnik qayta kurollantirishga sarflash; moliyaviy investitsiya bo'yicha – investorni moliyaviy kapitalini oshirish maqsadida uning instrumentlaridan foydalanib, mablag'larni

¹ <https://elib.buxdupi.uz/books/102454.pdf>

aksiya, obligatsiya, bank depozitlariga va boshqa qimmatli qog'ozlarga qo'yishdir. Investitsiya keng ma'noda yuritilib, bu investitsion jarayondagi hudud, region yoki mamlakatdagi moliyatizimini evolyusion jarayonining hozirgi holati bilan izohlanadi. Investitsiya so'zi Yevropaning rivojlangan mamlakatlari (AQSh, Kanada, Buyuk Britaniya, Yaponiya)da fond bozorlariga ko'proq e'tibor qaratilib, investitsiyalash qimmatli qog'ozlar yordamida amalga oshiriladi degan tushunchalari mavjud. Boshqacha so'z bilan aytilganda portfel investitsiyasi so'z bilan yuritiladi.

Xorijiy investitsiyalar — chet el investorlari tomonidan yuqori darajada daromad olish, samaraga erishish maqsadida mutloq boshqa davlat iqtisodiyotining, tadbirkorlik va boshqa faoliyatlariga safarbar etadigan barcha mulkiy, moliyaviy, intellektual boyliklaridir. Chet el investitsiyalari ichki investitsiyalardan farqli holda tashqi moliyalashtirish manbaiga kiradi. Ular milliy iqtisodiyotga chetdan, ularning kelishini rag'batlantirgan holda jalb qilinadi. Lekin chet el kapitalini jalb qilishning hamma shakllari ha moliyalashtirishning tashqi manbai bulmasligi mumkin. Bu birinchi navbatda va qarzlariga taaluqli. Chunki, chet el kreditlari va xalqaro moliya institutlari qarzlari ma'lum vaqt o'tgach asosiy qarz bilan birga belgilangan foizlarining qaytarilishini talalb etadi. Chetdan jalb etiladigan xorijiy investitsiyalar bilan chet eldan kiritiladigan kreditlarninig o'ziga xos farqlari mavjuddir. Bu borada xorijiy investitsiyalar risklar doirasi bilan chet el kreditlari risklari kengligi farqlanadi.

„Chet el investitsiyalari to'g'risida“gi Qonunga ko'ra O'zbekiston Respublikasida chet ellik investorlar quyidagilar bo'lishi mumkin:

- chet el davlatlari, chet el davlatlarining ma'muriy yoki hududiy organlari;

- davlatlararo bitimlar yoki boshqa shartnomalarga muvofiq tashkil topgan yoki xalqaro ommaviy huquq subyektlari bo'lgan xalqaro tashkilotlar;
- chet el davlatlarining qonun hujjatlariga muvofiq tashkil topgan va faoliyat ko'rsatib kelayotgan yuridik shaxslar boshqa har qanday shirkatlarlar, tashkilotlar yoki uyushmalar;
- chet el davlati fuqarolari bo'lmish jismoniy shaxslar, fuqaroligi bo'lmagan shaxslar va chet ellarda doimiy yashaydigan O'zbekiston Respublikasi fuqarolari.²

Xorijiy investitsiyalarning shakllari:

Bugungi kunda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning bir qancha shakllari mavjud:

- ulush qo'shib qatnashishi orqali qo'shma korxonalarni tashkil etish;
- 100 % mol-mulk xorijiy investorga tegishli bo'lgan xorijiy korxonalarni tashkil etish;
- yirik xorijiy kompaniya va firmalarning sho'ba korxonalari va filiallarini tashkil etish;
- konsessiya va lizing shartnomalari tuzish;
- tenderlar e'lon qilish;
- erkin iqtisodiy hududlar tashkil etish;
- moliyaviy aktivlarni sotish va sotib olish.³

Xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotga keng miqyosda jalb etish o'tish davrining strategik va joriy vazifalarini hal etish zaruriyati bilan bog'liq. Ushbu vazifalarni bajarish natijasida o'tgan yillarda investitsiyalarning o'sishi jadallashdi.

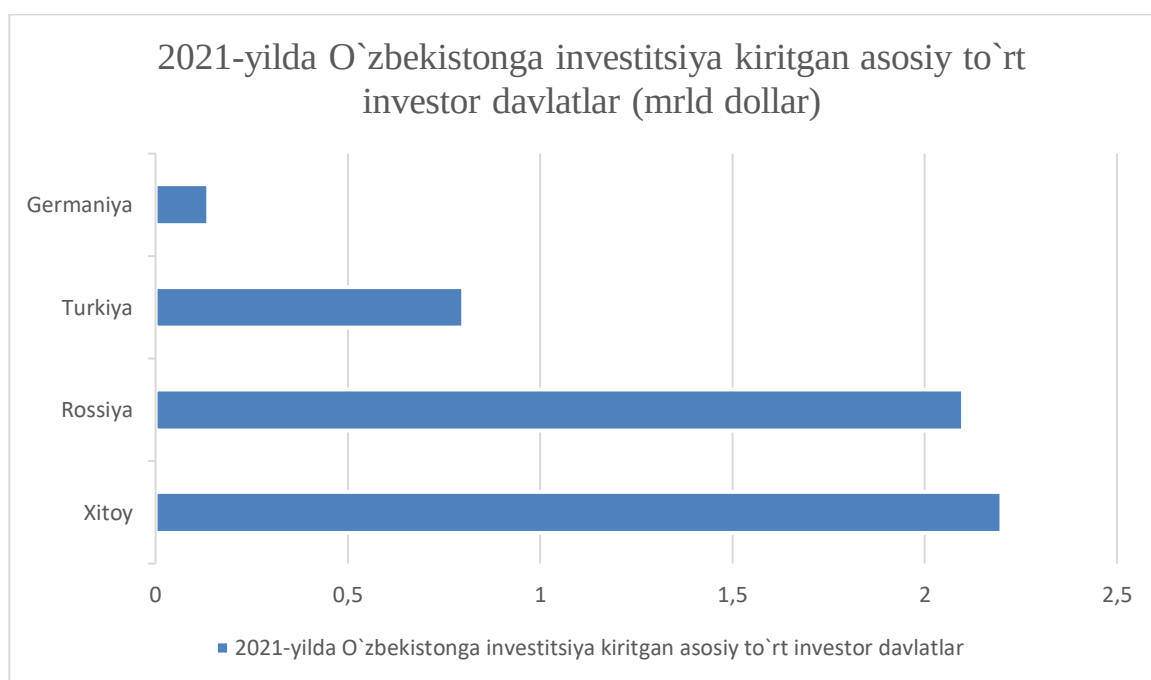
² LEX.UZ - O'zbekiston qonunchiligi

³ https://uz.wikipedia.org/wiki/Xorijiy_investitsiya

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi ularning iqtisodiy yuksalishida faol investitsiya siyosati markaziy o`rinni egallashini tasdiqlaydi. SHu bois O`zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlari uning investitsiya siyosatida to`liq aks ettirilishini taqozo etadi.

O`zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va tartibga solishda O`zbekiston Respublikasining "Chet el investitsiyalari to`g`risida", "Chet ellik investorlar xuquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish choralari to`grisida", "Investitsiya faoliyati to`grisida"gi Qonunlar va boshqa qonun hujjatlari uning huquqiy asosi bo`lib xizmat qiladi.

Chet el investorlari, asosan, daromad (foyda) olish maqsadida tadbirkorlik faoliyati va qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa turdagi faoliyat ob`ektlariga qo`shadigan barcha turdagi moddiy va nomoddiy boyliklar va ularga doir xuquqlar, shu jumladan, intellektual mulkka doir huquqlar, chet el investitsiyalaridan olingan har qanday daromad O`zbekiston Respublikasi hududida chet el investitsiyalari deb e`tirof etiladi.

1-rasm(rasm muallif tomonidan yaratilgan)

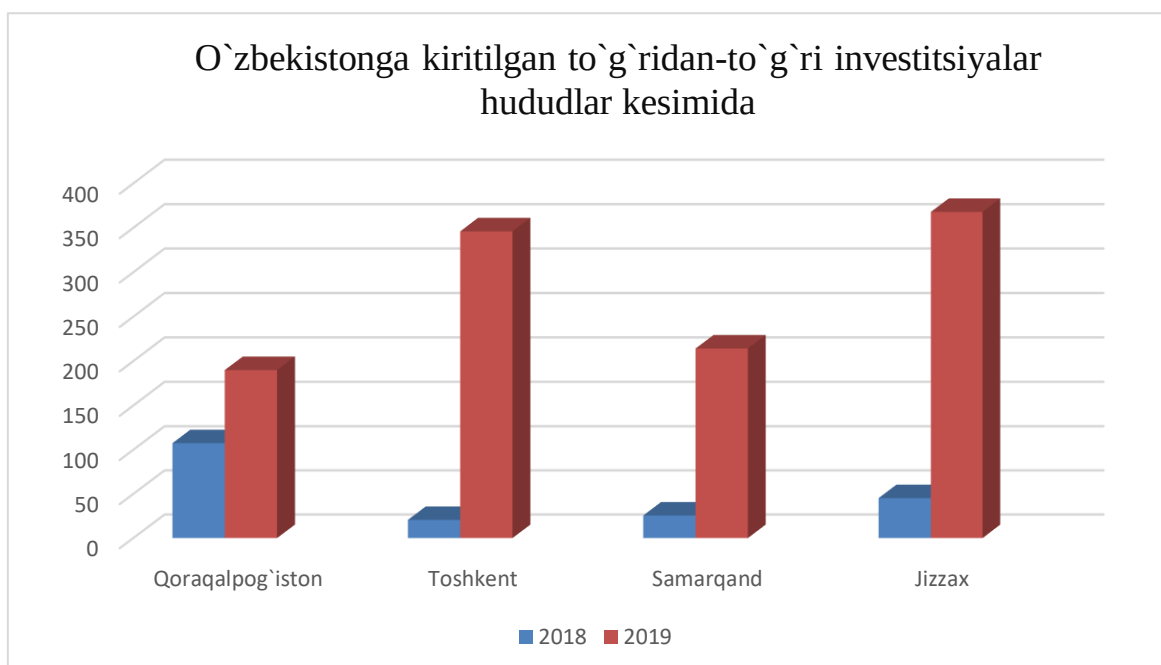
2022-yilning yanvar-dekabr oylarida O‘zbekiston Respublikasida 112,2 trln. so‘m asosiy kapitalga xorijiy investitsiya va kreditlar o‘zlashtirildi. Ulardan 15,2 trln. so‘m O‘zbekiston Respublikasi kafolati ostidagi xorijiy kreditlar, 88,8 trln. so‘m to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va kafolatlanmagan xorijiy kreditlar, 8,2 trln. so‘m boshqa xorijiy investitsiyalarni tashkil etdi.⁴

Hozirgi kunda O‘zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalar oqimining jadal sur‘atlarda o‘shishini quyidagi omillar belgilab bermoqda:

- mamlakatdagi investitsiya muhitining barqarorligi;
- valyuta kursini tartibga solishdagi ijobiy o‘zgarishlar;
- mamlakatning soliq mexanizimini takomillashtirishning aniq yo‘nalishlari belgilanganligi;
- soliq qonunchiligida xorijiy investitsiyalarning faoliyatini tartibga soluvchi qaror va qonunlarning ishlab chiqilganligi;
- jahon tovar bozorlaridagi eksportyorlar uchun qulay narx konyukturasining vujudga kelganligi⁵

⁴ <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/35957>

⁵ https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_Respublikasi_investitsiyalar_va_tashqi_savdo_vazirligi

6

2-rasm(rasm muallif tomonidan yaratilgan)

Bugungi kunda O'zbekiston Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki, Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki kabi yirik xalqaro moliya institutlari va tashkilotlari bilan yaqin hamkorlikni yo'lga qo'ygan.

2022-yilga kelib, mamlakat iqtisodiyotiga investitsiya kiritgan mamlakatlar soni 50 dan ortdi. Ularning orasida Rossiya, Xitoy, Turkiya, Germaniya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlar yetakchilik qilmoqda.

Mamlakatga kiritilayotgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar hajmi 2017-yilda 3,3 milliard dollarni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yil yakunida ushbu ko'rsatkich uch barobar ortib, 9,8 milliard dollarga yetdi.

Buning natijasida xorijiy investitsiyalar va kreditlarning jami investitsiyalardagi ulushi 23,8 foizdan 40,5 foizgacha ortdi.

Shu bilan birga, to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar hajmi 2017-yilda 2,5 milliard dollarni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilga kelib 3,4 barobar oshib 8,5 milliard dollarga yetdi. Ularning jami investitsiyalardagi ulushi esa 17,7 foizdan 35,4 foizgacha oshdi.

⁶ <https://miit.uz/oz/investment-statistics>

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxona va tashkilotlar soni ham yil sayin ortib bormoqda: 2017-yida 5,5 mingtani tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilga kelib ularning soni 15,8 mingtaga yetdi. Buning 6,4 mingtasi qo'shma korxona, 9,3 mingtasi to'liq xorijiy korxona hisoblanadi.

Chet el kapitali ishtirokidagi korxonalarning 30,5 foizi savdo, 27,5 foizi sanoat, 8 foizi qurilish, 4,8 foizi qishloq xo'jaligi, 4,1 foizi yashab turish va ovqatlanish muassasalari, 2,9 foizi saqlash va tashish, 4,8 foizi aloqa va axborot yo'nalishlarida, 17,4 foizi boshqa sohalarda faoliyat yuritmoqda.⁷

Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti (PMTI) ekspertlari 2017–2022 yillarda O'zbekistonda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni rag'batlantirish bo'yicha amalga oshirilgan ishlarni tahlil qildi.

Xorijiy investorlar bilan kushma korxonalar tashkil qilish mamlakatimizga — yangi, zamonaviy texnika va texnologiyalarni respublika iqtisodiyotiga jalb qilish, ularni ishlab chiqarishga joriy qilish esa necha yillar davomida sifatsiz, xaridor talabiga javob bera olmaydigan maxsulotlar ishlab chikaruvchi eski texnikalardan tezrok kugilish imkonini beradi;

- yangi ish joylari tashkil qilish va axolining ishsiz qismini ish bilan ta'minlash, shu bilan birga, xorijning ilror boshkaruv tajribasini joriy qilish imkonini beradi va shu orkali mexnat unumdorligi oshiriladi;

- jahon bozorida raqobatlasha oladigan sifatli maxsulotlarni ishlab chiqarish va ularni eksport qilish evaziga mamlakatga kadri baland valyutalarning kuprok kirib kelishini ta'minlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Ushbu maqolada asosan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy tomoni tanishtirildi. O'zbekiston

⁷ <https://daryo.uz/2023/02/08/ozbekistonga-kiritlayotgan-xorijiy-investitsiyalar-hajmi-tahlil-gilindi?ysclid=1h7y5lypyt239667210#:~:text=Shu%20bilan%20birga,sohalarda%20faoliyat%20yuritmoqda.>

va jahon iqtisodiyotining kelgusi taraqqiyoti, asosan, investitsiyalarga bogʻliqligini bugungi kunda deyarli har bir mutaxassis va xoʻjalik yurituvchi subʼekt anglab etganligini nazarda tutsak, hozirgi kunda respublikamiz iqtisodiyotiga investitsiyalarni, xususan, xorijiy investitsiyalarini kengroq jalb etish ularning mamlakatimizda oʻtkazilayotgan iqtisodiy islohotlarning samarali ijrosini taʼminlashning muhim asosiga aylanganligi bilan bogʻliqligini tushunib olish qiyin emas. Mamlakatni ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy rivojlanishida investitsiyalarining jumladan, xorijiy investitsiyalarning ahamiyati kattadir. Maʼlumki, har qanday davlat dunyodan ajralgan holda, jahon tajribalarini oʻrganmasdan, dunyoning yetakchi davlatlari ilm, fan va texnika sohasida erishgan yutuqlarini qabul qilmasdan rivojlanishi mumkin emas.

Bu borada soʻz ketganda birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning quyidagi fikrlarini taʼkidlashimiz lozim: "Bugun joylarda iqtisodiyotni yuksaltirish, zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan jihozlangan yangi korxonalarni barpo etish va rekonstruktsiya qilish uchun xorijiy sarmoyalarni jalb qilish, nechogʻlik katta hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini kimgadir isbot qilib berishga hojat yoʻq. Bu avvalombor, aholi bandligi, uning ish haqi va daromadlarini oshirish, bu oxir - oqibatda respublikamiz hududlari, shahar va tumanlarimizdagi eng muhim ijtimoiy muammolarni yechish demakdir".⁸

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. <https://elib.buxdupi.uz/books/102454.pdf>
2. [LEX.UZ - Oʻzbekiston qonunchiligi](#)
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Xorijiy_investitsiya
4. <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/35957>
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_Respublikasi_investitsiyalar_va_tashqi_savdo_vazirligi
6. <https://miit.uz/oz/investment-statistics>

⁸ <https://elib.buxdupi.uz/books/102454.pdf>

7. <https://daryo.uz/2023/02/08/ozbekistonga-kiritlayotgan-xorijiy-investitsiyalar-hajmi-tahlil-qilindi?ysclid=lh7y5lypyt239667210#:~:text=Shu%20bilan%20birga,sohalarda%20faoliyat%20yuritmoqda>.
8. <https://elib.buxdupi.uz/books/102454.pdf>